

Zalewski, Andrzej

Młodzież wykluczona społecznie : rys problematyki

Warszawskie Studia Pastoralne 12, 100-107

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ANDRZEJ ZALEWSKI

MŁODZIEŻ WYKLUCZONA SPOŁECZNIE

Rys problematyki

Teologia pastoralna, nazywana także praktyczną, nabiera prawdziwej wartości w momencie, kiedy jest w bliskości z człowiekiem. Nie jest to już tylko operowanie różnymi pojęciami i zagadnieniami, ale rzeczywiste odkrywanie prawdziwych potrzeb osoby ludzkiej. Człowiek, który jest ze swej natury religijny, potrzebuje czuć coś lub kogoś większego od siebie. Otrzymuje taką możliwość w duszpasterstwie zwyczajnym. Jednak cenną pomocą przy posłudze kapłańskiej, królewskiej i prorockiej jest duszpasterstwo specjalistyczne. W swojej idei zamierza dotrzeć do osób, które ze względu na sytuację – często bez wyjścia – oraz niecodzienne warunki znalazły się na marginesie życia, wykluczone ze społeczeństwa, a przy tym bardzo często skłócone z samym sobą, z Bogiem, z całym porządkiem społeczno-kulturalnym oraz moralnym i religijnym¹.

W tych działaniach trzeba nade wszystko pochylić się nad młodym pokoleniem, w którym Kościół, a szczególnie papież Jan Paweł II, pokładał duże nadzieje. Możemy zauważyć, iż w środowiskach zarówno wiejskich jak i miejskich pojawia się coraz więcej zagrożeń. Młodzież staje się coraz bardziej aspołeczna. Coraz więcej i częściej tworzą się małe środowiska wykluczonych społecznie młodych ludzi.

KS. ANDRZEJ ZALEWSKI – kapłan diecezji drohiczyńskiej. Student pierwszego roku studiów doktoranckich na UKSW w Warszawie – Sekcja Teologii Pastoralnej. Obszarem zainteresowań jest duszpasterstwo młodzieży, zwłaszcza młodzieży wykluczonej społecznie.

¹ Por. R. Rak, *Duszpasterstwo specjalistyczne*, AK 95(1993), s. 258–259.

1. Krótka charakterystyka pojęć

Na co dzień posługujemy się szeregiem pojęć wyrażających realizm człowieka znajdującego się poza pewnym obszarem społecznym, przekraczającym przepisy prawa karnego i ponoszącego konsekwencje takich przestępstw, a także z odchyleniami od różnego rodzaju normy. Człowiek nieakceptujący powszechnie wybieranej przez innych drogi, po prostu z niej wypada. Jest przez to ograniczony w dostępie do wielu sfer życia społeczno-kulturalnego. Jest wykluczony. To znaczy nieprzystosowany społecznie, lub inaczej niedostosowany społecznie.

Niedostosowani społecznie to znaczy do wymagań społecznych to osoby, które zazwyczaj nie wchodzą w konflikt z prawem karnym. Natomiast sposób postępowania nieprzystosowanych społecznie może i często prowadzi do konfliktu z prawem karnym. Konsekwencją takiego postępowania jest ponoszenie sankcji prawnych, kar, jako skutek swoich przestępstw i przekroczeń. Przez naruszenie porządku społecznego, naruszenie dobra wspólnego lub indywidualnego nadszarpuje się zasady sprawiedliwości².

Pojawia się także kategoria osób moralnie zaniedbanych. Jednak jest ona mało precyzyjna.

2. Środowisko w którym wzrasta młodzież

Dzieci i młodzież dorastające pod koniec XX i na początku XXI wieku w przeciwieństwie do poprzedniego pokolenia, wzrastają w środowisku, w którym widoczne są zmiany gospodarcze, polityczne i społeczne. Przyzwyczailiśmy się już do ciągłego postępu, wciąż przybywa niezliczona ilość nowości w postaci przeróżnych wynalazków. W wielu wypadkach niosą one w sobie niezaprzeczone korzyści, ale trzeba także zaznaczyć, że ciągną za sobą szereg patologii społecznych. Coraz większa liczba osób młodego pokolenia przejawia cechy jednostek niezsocjalizowanych. Coraz powszechniej ich postępowanie odbiega od obowiązujących norm, co w konsekwencji może prowadzić do szerzenia się zjawiska marginalizacji³.

² Por. T. Witkowski, *Resocjalizacja niedostosowanych społecznie*, AK 76(1984), s. 241–242.

³ Por. A. Fidelus, *Funkcja wychowawcza rodziny w aspekcie przystosowania społecznego dzieci*, w: *Małżeństwo i rodzina od Biblii po współczesność*, red. A.J. Najda, Warszawa 2008, s. 157.

Z pewnością na postawę młodego człowieka największy wpływ ma środowisko, w którym jest wychowywane. W znacznej większości życia zarówno dzieci jak i młodzieży przebiega ono zasadniczo w trzech grupach społecznych: w domu rodzinnym, w szkole, i w grupach rówieśniczych. Spośród wymienionych kręgów pierwszoplanową rolę odgrywa środowisko rodzinne. Właśnie w rodzinie dziecko przychodzi na świat, przeżywa pierwsze dni, miesiące i lata, w których nawiązuje emocjonalny kontakt z matką, jako postacią najważniejszą w życiu dziecka. Już nie tylko obecność, lecz także naśladowanie jej zachowania i działania, sprawia dziecku przyjemność. Rodzina zajmuje również istotną rolę w kształtowaniu wśród dziecka postaw społecznych i moralnych. Niewydolność wychowawcza rodziny ma znaczący wpływ na kształtowanie wszelkich form niedostosowania społecznego⁴. Zaniedbania w środowisku rodzinnym wpływają destrukcyjnie na rozwój młodego człowieka. Coraz więcej rodziców nie robi z tego powodu żadnego problemu. Wynika to zapewne z rozluźnionych więzi wewnątrzrodzinnych, odrzucenia ze strony rodziców, braku nadzoru rodzicielskiego, niewłaściwej metody wychowawczej oraz dużego nasilenia zachowań dewiacyjnych⁵. Młody człowiek przeżywszy już jakieś negatywne doświadczenia w środowisku rodzinnym, w niejednym przypadku uświadamia sobie także małe prawdopodobieństwo na osiągnięcie celu zgodnie z obowiązującymi normami. Powyższa zależność może stać się przyczyną wejścia osoby młodej na drogę przestępczą. Badania społeczne pokazują, iż chłopcy popełniający czyny przestępcze w okresie adolescencji, popełniają cztery razy częściej przestępstw w życiu dorosłym w stosunku do osób, które nie przejawiały takich zachowań w młodości⁶.

Ponadto wiek adolescencji jest często czasem, w którym młodzi ludzie kontestują wyrażane poglądy przez rodziców, nauczycieli czy też księży. Niejednokrotnie wyraźnie uzewnętrzniają swoje niezadowolenie. Dane empiryczne pokazują, wzrostową tendencję upadku autorytetów społecznych. Co prawda w licznych publikacjach pojawia się słowo „wartość”, jednak świat wartości młodych jest do przyjęcia w chwili, gdy zostaną zaspokojone ich potrzeby.

⁴ Por. S. Tucholska, *Profilaktyka nieprzystosowania społecznego*, AK 76(1984), s. 233.

⁵ Por. M. Kalinowski, *Duszpasterstwo wobec zjawiska marginalizacji społecznej*, „Roczniki Teologiczne KUL”, 54(2007), z. 6, s. 103.

⁶ Por. tamże s. 102.

3. Zagrożenia

Domeną ludzi młodych jest ich energia, spontaniczność, odwaga, poszukiwanie sposobu i szansy na samorealizację. Jeżeli zatem podsuwane propozycje nie dają im spełnienia, zaczynają poszukiwać innych odniesień, utożsamiając się na przykład z ruchami religijnymi, astrologią, psychoterapia grupową, sektami bądź też z grupami, które tworzą tak zwane subkultury⁷.

Termin subkultura dotyczy małych grup społecznych i preferowanych w ich obrębie postaw i wzorców zachowań. Często „wartości” i „normy” są odmienne od obowiązujących ogół społeczeństwa. Młodzi – działają tam głównie osoby w wieku od 15–30 lat – należący do subkultur mogą charakteryzować się np. ideologią, specyficznym zachowaniem, pewnymi obyczajami, noszeniem nieprzypadkowo dobranych ubrań, symbolicznych przedmiotów. Ponadto w obręb zjawisk wchodzących w skład terminu subkultura zalicza się: ruchy społeczne i kulturowe, muzykę oraz teksty z pism tworzonych przez młodzież⁸. Niejednokrotnie subkultury skupiające młodzież podejmują działania społeczne, sprzeciwiające się zasadom świata ustanowionego przez dorosłych, w którym rządzi często przemoc, korupcja, fałsz i egoizm⁹. Dlatego działalność subkultur w dużej mierze jest powiązane z aktualną sytuacją polityczną i gospodarczą oraz szansami i możliwościami zaspokojenia potrzeb młodzieży¹⁰. Niektóre spośród dziesiątek subkultur wprowadzają podział wyróżniając następujące jej typy: subkultury typowo przestępcze, do których trzeba zaliczyć gangi młodzieżowe, a następnie przejście do dorosłych, subkultury konfliktu, w tym obszarze znajdują się gangi chuligańskie mające za cel: bójki i wandalizm (w tym typie znajdują się także kibice sportowi, a w zasadzie pseudokibice) oraz subkultury wycofania się, podwójnie przegranych. W obrębie ostatniej grupy skupia się młodzież z warstw niższych, która nie ma możliwości osiągnięcia sukcesu legalnie. Jest to przede wszystkim subkultura uzależnionych, szczególnie narkomanów i alkoholików¹¹. Nie trudno jest przy tym dostrzec, że każda z grup patologicznych ma charakter destrukcyjny, a nieraz nawet przestępczy.

⁷ Por. M. Jędrzejewski, *Młodzież a subkultury*, Warszawa 1999, s. 18.

⁸ Por. tamże, s. 19.

⁹ Por. tamże, s. 75.

¹⁰ Por. S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2007, s. 190.

¹¹ Por. tamże.

Toteż przedmiotem specjalistycznej troski w duszpasterstwie winny znaleźć się osoby uzależnione. W dużej mierze dotyczy to alkoholików. Według Światowej Organizacji Zdrowia, alkoholizm jest to „wszelki sposób picia, który wykracza poza miarę tradycyjnego i zwyczajowego spożycia albo poza ramy obyczajowego, przyjętego w całej społeczności, picia towarzyskiego bez względu na czynniki, które do tego prowadzą¹²”.

Systematycznie różne ośrodki przeprowadzają badania i publikują dane dotyczące młodzieży sięgającej po alkohol. W celu zobrazowania opisywanego zjawiska należy przyjrzeć się wynikom badań. Przedstawione badania były realizowane przez Instytut Psychologii Zdrowia w latach 2000–2002 na populacji młodych Polaków. I tak około 67% badanych zaznaczyło, że kilkakrotnie doszło do spożycia alkoholu przez nich w ostatnich 30 dniach. Zaś 25% młodych ludzi odpowiedziało, iż w ostatnich miesiącu ani razu nie spożywali alkoholu. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii zaprezentowało dane z roku 2008. Jedno z pytań brzmiało: „Czy w ciągu ostatniego miesiąca piłeś(a)ś piwo, wino lub wódkę?” W kwestii dotyczącej piwa młodzież wyraziła się następująco: jedna czwarta młodzieży sięgała po nie sześć razy i więcej. Około 37% respondentów spożywało w/w alkohol od 2 do 5 razy. Zaledwie 22% nie wzięło wspomnianej substancji alkoholowej.

Nie dają również powodu do zadowolenia dane empiryczne w kwestii spożycia wódki. Tutaj 42% badanych odpowiedziało, iż w ostatnim miesiącu ani razu nie spożyło wódki. Podobny wynik, bo niespełna 40% odpowiedzi świadczyła o spożyciu tego alkoholu nie więcej niż trzy razy. Nie sposób nie dostrzec, że około 40% badanych upiło się przynajmniej raz jakimkolwiek napojem alkoholowym¹³.

Liczyby mówią same za siebie. Spożywanie alkoholu, a w wielu przypadkach także nadużywanie jest problemem ludzi młodego pokolenia. Etiologii alkoholizmu można doszukiwać się co najmniej w kilku czynnikach: uwarunkowaniach socjologicznych, osobowościowych, organicznych a nawet genetycznych. Uwarunkowania kulturowe czy też obyczaje mogą być również stymulatorem do używania alkoholu. W koncepcji psychologicznej alkoholizm należy traktować, jako nie-

¹² S. Kozak, *Patologie...*, dz. cyt., s. 81.

¹³ Por. *Młodzież 2008* („Opinie i diagnozy nr 13”), Warszawa 2009.

dostosowanie społeczne. Młode pokolenie na pytanie o motywy picia mówi, „że alkohol dodaje odwagi, ponieważ wszyscy inni piją oraz że alkohol rozluźnia i poprawia samopoczucie¹⁴”. Jak widzimy niezwykle potrzebne jest zarówno zainteresowanie tą tematyką jak i profilaktyka. Trzeba nieustannie współpracować z organizacjami, które wyznaczają kierunki w przeciwdziałaniu temu wykluczeniu.

Wśród patologii przyczyniających się do marginalizacji w społeczeństwie należy także zaliczyć zjawisko narkomanii. Jest ono jednym z najważniejszych zagrożeń naszej cywilizacji. Wynika to ze wzrostu konsumpcji narkotyków, szczególnie u młodzieży. W swoim nauczaniu Jan Paweł II mówił, że „narkomanię należy postrzegać, jako zjawisko związane z kulturą śmierci. Konsumpcja narkotyków niesie ze sobą całą masę szkód, jak szkody zdrowotne z racji używania, destrukcję osobowości narkomana, przestępstwa związane z handlem narkotykami, a parokrotnie także śmierć narkomanów¹⁵”. U młodzieży sięgającej po narkotyki często są wyrażane dwa symptomy: „aspiracja każdego człowieka do szczęścia i przyjemności w życiu oraz problemów egzystencjalnych, które niektórzy starają się zredukować, sięgając po narkotyki¹⁶”.

Według przeprowadzonych badań (Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii) w roku 2008 na pytanie: „Czy w ciągu ostatniego roku używałeś (aś) narkotyków, środków odurzających?” 15% respondentów dało pozytywną odpowiedź. W tym samym kwestionariuszu postawiono także pytanie: „Czy w Twoim środowisku wśród Twoich znajomych (kolegów, koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające?” Jedna czwarta badanych stwierdziła, że w ich środowisku jest nawet kilka osób sięgających po narkotyki lub środki odurzające. Wśród badanej grupy 28% stwierdziło, że są to jedna lub dwie osoby. Natomiast prawie połowa respondentów udzieliła negatywnej odpowiedzi¹⁷.

¹⁴ Por. S. Nikodemka, *Młodzi a alkohol – wyniki badań realizowanych przez Instytut Psychologii Zdrowia w latach 2000–2002 na populacji młodych Polaków*, w: *Młodzi z grup ryzyka*, red. M. Prajsner, Warszawa 2003, s. 28–29.

¹⁵ M. Fijałkowski, *Posługa Kościoła wobec narkomanów w świetle dokumentu Papieskiej Rady do spraw Duszpasterstwa Zdrowia „Kościół, narkotyki i narkomania. Podręcznik Duszpasterski”*, „Roczniki Teologiczne KUL”, 54(2007), z. 6. Lublin 2007, s. 85–89.

¹⁶ Tamże, s. 87.

¹⁷ Por. *Młodzież 2008*, dz. cyt.

Kościół pragnie wychodzić do człowieka zwłaszcza uzależnionego od narkotyków. Dlatego został wydany dokument *Kościół, narkotyki, narkomania*. W nim nie tylko wyraża swoją opinię, ale pragnie wspierać osoby, które podejmują działania profilaktyczne w tej dziedzinie.

Wiemy, iż obecnie niebezpiecznym uzależnieniem, wykorzeniającym człowieka ze społeczeństwa jest uzależnienie od Internetu, który może zrujnować człowieka. Daje niewiele szans na zainteresowania. Wzrost dostępu do sieci spowodował pojawienie się i rozwinięcie różnego rodzaju zaburzeń związanych z zachowaniem. Powszechnie wiadomo, iż nieumiarkowane korzystanie ze stron internetowych ma negatywny wpływ na indywidualną sferę społeczną i związki z najbliższymi¹⁸.

Do innych uzależnień można zaliczyć: uzależnienie od pornografii, hazardu a także robienia zakupów. W tym referacie nie jest możliwe opisanie wszystkich zagrożeń, które mogą wpływać na wykluczenie społeczne młodego człowieka

4. Podsumowanie

Szereg zagrożeń i uzależnień wyznacza konkretną drogę dla Kościoła i wszystkich duszpasterzy. Trzeba objąć opieką pasterską ludzi szczególnie młodych i zepchniętych na margines życia. Podczas audycji zorganizowanej z okazji piątej rocznicy wyboru Benedykta XVI papież zaapelował o „nadzwyczajne zaangażowanie edukacyjne na rzecz nowych pokoleń” Mówił dalej, że „młodzi ludzie nawet, jeśli żyją w różnych warunkach łączy ich wrażliwość na wielkie ideały życia, ale mają wiele trudności by żyć zgodnie z nimi. Oni odczuwają potrzebę zbliżenia się do takich autentycznych wartości, jak godność ludzka, pokój i sprawiedliwość, tolerancja i solidarność”¹⁹.

Wielkim polem działania jest duszpasterstwo parafialne oraz duszpasterstwo młodzieży. Trzeba z pomocą Ducha Świętego szukać nowych rozwiązań i sposobów jak przekazać Dobrą Nowinę o Jezusie Chrystusie. Nowych pomysłów, które będą zachęcające oraz staną się alternatywą dla blokowych ławeczek czy też pubów. Sport i duszpasterstwo sportowców są tu wielkim obszarem do działania. Także świeccy współpracując ze

¹⁸ Por. C. Guerreschi, *Nowe uzależnienia*, Kraków 2010, s. 29–30.

¹⁹ <http://fakty.interia.pl/religia/watykan/news/koncert-dla-papieza-z-okazji-5-rocznicy-pontyfikatu,1471998,5945> (maj 2010 r.)

stowarzyszeniami lub instytucjami kościelnymi jak lekarze, pielęgniarki, pracujący często w innych zawodach życia społecznego mogą przyczynić się do pomocy odsuniętym na margines.

Trzeba nade wszystko wyjść do tych którzy się pogubili. Tak jak Syn Człowieczy, który przyszedł szukać i zbawić to, co zginęło (por. Łk 19, 10).

SUMMARY

Young generations in both rural and urban environments continually face more and more risks in their lives. If intriguing activities are not readily available for today's youth to participate in, young people form specific social groups which lead them to live out anti-social lifestyles. Although societal progression carries many benefits, progression also leads to the spread of social pathology. Young people increasingly differ from generally applicable standards of behavior and only focus on addressing their own needs.

Although many different factors determine how a young adult is raised, a fully functioning family is the number one factor in the integral development of a young person. Negligence within a family environment has a destructive influence on the development of a young person. In addition, an adolescent's age and the massive risks he/she faces, such as addiction, aggravate conflicts within a growing young adult. We cannot leave today's distressed youth without care. We must seek new solutions for today's lost youth, and above all, we must not stand hesitantly and observe those „on the side” because we must imitate Christ who came to seek out and to save the lost.